

Magdalena Wójcik, Andrzej Pierzechała
Poradnia Uzależnień Lekowych w Lublinie

SPRAWOZDANIE Z MIESIĘCZNEGO STAŻU W CENTRUM JELLINKA W AMSTERDAMIE, HOLANDIA, CZERWIEC 1995

W ramach programu zapobiegania narkomanii „Odlot” mieliśmy możliwość odbycia miesięcznego stażu w Centrum Jellinka w Amsterdamie. Celem naszego pobytu było poznanie: struktury organizacyjnej Centrum Jellinka, metod pracy poszczególnych placówek, programów pomocy dla osób uzależnionych oraz zasad finansowania poszczególnych placówek i programów.

Ze względu na to, iż pracujemy w Poradni Leczenia Uzależnień Lekowych większość czasu poświęciliśmy na poznanie tych placówek, które zajmują się leczeniem osób uzależnionych od narkotyków.

Obecnie szacuje się, że liczba osób uzależnionych od tzw. „twardych narkotyków” w Amsterdamie wynosi około 7000 (w całej Holandii - 21000). Staż brania większości jest długi (podstawowymi środkami jest heroina, kokaina, z dodatkowym nadużywaniem leków uspokajających). Średni wiek narkomana to około 35 lat. Około 20 % z nich to małe grupy etniczne (Surinam, Antyle Holenderskie, Maroko, Turcja), kolejne 20% pochodzi z innych krajów Europy. Częstym zjawiskiem jest prostytutka wśród uzależnionych kobiet. Narkotyki przyjmowane są różnymi drogami: 40% poprzez zastrzyki, 60% pali heroinę. Spośród narkomanów biorących narkotyki poprzez iniekcje 30% jest nosicielami wirusa HIV (około 1000 osób).

Najnowsze badania pochodzące z 1994 roku wskazują na to, że grupa młodych ludzi pomiędzy 15 a 25 rokiem życia ma problemy z nadużywaniem alkoholu, marihuany i z hazardem. W środowiskach studenckich główny problem to nadużywanie alkoholu. Jeżeli chodzi o grupę wiekową 18 -19 lat główny problem to palenie marihuany. Dane pochodzące z badań wskazują, że 3% studentów pali cannabis codziennie (59% z tej grupy regularnie odwiedza ka-

wiarnie dla palących). Badania wskazują, również, że z ogólnej liczby studentów 3% próbuje używać kokainę, zaś 2% amfetaminę.

Centrum Jellinka to ośrodek o wysokiej renomie światowej zajmujący się pomocą osobom uzależnionym od: alkoholu, narkotyków oraz hazardu. Powstał on dziesięć lat temu. Obecnie pracuje w nim około 550 osób, co jak na ośmiósettyśięczne miasto jakim jest Amsterdam jest naprawdę imponujące.

Na bazie wieloletnich doświadczeń stworzona została rozbudowana struktura organizacyjna, wydatnie pomagająca w optymalizacji działań leczniczo-terapeutycznych, rehabilitacyjnych i profilaktycznych. Poszczególne programy, najczęściej silnie zogniskowane na wąskim, ściśle określonym problemie realizowane są w zasadzie w oddzielnych placówkach rozmieszczonych w różnych częściach miasta. Wiele z nich koncentruje się na pomocy dla narkomanów używających opiaty, gdzie bazą dla działań terapeutyczno - leczniczych jest stosowanie metadonu. System pomocy dla narkomanów to szereg działań obejmujących szerokie spektrum potencjalnych klientów. Są to działania od programów redukcji szkód do rygorystycznych programów odwykowych i resocjalizacyjnych.

W Amsterdamie oprócz Centrum Jellinka uzależnieniami zajmują się w różnym stopniu również inne instytucje, a mianowicie: Amsterdam Municipal Health Service (GG&GD), wyspecjalizowani pracownicy systemu więzienia, pewna liczba małych fundacji (np. Streetconerwork, Rainbow, Mainline), oraz ok. 200 lekarzy domowych może przepisywać metadon. Centrum Jellinka utrzymuje ścisłą, łączność z policją. O poważnym podejściu do problematyki uzależnień świadczy fakt wydzielenia oddzielnego instytutu zajmującego się wyłącznie prowadzeniem badań dotyczących problematyki uzależnień. Komórka ta ściśle współpracuje z Centrum Jellinka. AIAR zbiera i opracowuje dane statystyczne tak aby były one użyteczne w praktyce. Opracowuje i przystosowuje do warunków holenderskich nowe metody badawcze, często stosowane w praktyce przez Centrum Jellinka.

Placówki wchodzące w skład Centrum Jellinka finansowane są z trzech głównych źródeł:

- środki rządowe,
- fundusze od władz miasta,
- fundusze z ubezpieczeń społecznych.

Oprócz tego środki finansowe bywają zasilane przez sponsorów prywatnych (organizacje, stowarzyszenia).

Oddziaływania są nastawione na jak największą liczbę klientów. Np. osoby nie chcące lub nie mogące uczestniczyć w programie terapeutycznym mogą brać udział w programie redukcji szkód realizowanym przez Amsterdam Municipal Health Service (GG & GD). Głównym założeniem programu redukcji szkód jest zmniejszenie konsekwencji wynikających z brania narkotyków w odniesieniu do samej osoby biorącej, a także w odniesieniu do społeczeństwa (zmniejszanie zachowań przestępczych, profilaktyka AIDS, zapobieganie rozprzestrzenianiu się chorób wenerycznych oraz wirusowego zapalenia wątroby). Osoby uczestniczące w tym programie zgłaszają się do autobusu metadonowego gdzie dostają odpowiednią dawkę metadonu. Jednorazowa wizyta klienta trwa 2-3 minuty. Codziennie do autobusu po metadon zgłasza się około 250 klientów. W autobusie istnieje również możliwość wymiany starych igieł i strzykawek oraz otrzymania prezerwatyw.

O ile chodzi o program redukcji szkód, monopol ma GG&GD to podstawową placówką prowadzącą, działania terapeutyczno-lecznicze i rehabilitacyjne jest Centrum Jellinka.

W Centrum Jellinka większość pacjentów leczona jest i odtruwana ambulatoryjnie. Na oddział detoksykacyjny (CODA - Crisis, Observation and Detoxification Department Drugs) trafiają głównie osoby będące w sytuacji kryzysowej wymagające intensywnej opieki medycznej. Okres przebywania na oddziale jest skrócony do minimum. Zasadniczo dobiera się tam dawkę metadonu dostosowaną do stanu pacjenta i wstępnie układa się plan leczenia. Następnie klient kierowany jest do kolejnego programu terapeutycznego realizowanego najczęściej w warunkach ambulatoryjnych, a także istnieje oferta programów rehabilitacyjnych. Zadaniem tych ostatnich jest uczucie normalnego funkcjonowania w społeczeństwie: przyjmowanie na siebie określonych obowiązków np. pracy, prowadzenie domu itp. Prowadzone są np. kawiarnie, drukarnia gdzie osoby nie używające dłuższy czas narkotyków uczą się obowiązkowości pracy itp. Program leczenia uzależniony jest od stażu w braniu narkotyków oraz od rodzaju problemów danego klienta. Poradnia prowadzi odtruwanie ambulatoryjne, którego sposób zależy od stażu brania i wielkości dawek. Dla poszczególnych kategorii osób dostosowane są, specjalne programy.

Bardzo oryginalną propozycją w terapii uzależnień jest program realizowany w Międzykulturowym Centrum Motywacyjnym (Intercultural Motivation Center). Jest to jedyny tego typu ośrodek na świecie, zajmujący się leczeniem licznych w Amsterdamie przedstawicieli innych kultur (ludzie z Surinamu,

Maroka itp.). Zauważono, że osoby te w większości przypadków nie są w stanie realizować programów terapeutycznych dostosowanych dla ludzi wrośniętych w kulturę europejską i bardzo szybko rezygnują z leczenia. Na bazie tego spostrzeżenia powstała idea, iż osoby pochodzące z innych kręgów kulturowych wymagają innego podejścia terapeutycznego, a jedną z głównych zasad jest odwoływanie się do światopoglądu i systemu pojęć konkretnego kręgu kulturowego.

Międzykulturowe Centrum Motywacyjne ma za zadanie pomóc tym osobom zaaklimatyzować się w nowej kulturze oraz zmotywować ich do podjęcia dalszego leczenia po okresie przebywania w ośrodku. Każdy przebywający klient w tej placówce ma swojego superwizora pochodzącego z tego samego co on kręgu kulturowego. Spotyka się z nim 2 - 3 razy w tygodniu na sesjach, w trakcie których ma okazję rozmowy na temat swoich problemów. Pobyt w tej placówce trwa 3 miesiące i tylko w szczególnych sytuacjach może być przedłużony o miesiąc dłużej. W założeniu tego ośrodka jest danie pacjentom dużo wolnego czasu, który mogą poświęcić na aktywność własną. Ma to znaczenie terapeutyczne. Pacjenci uczą się jak dysponować wolnym czasem. Pracownicy uważają, że nadmierny natłok obowiązków jest czymś nienaturalnym i nie służy przygotowaniu klienta do życia w swoim środowisku.

Klienci, którzy ukończyli pierwszą część leczenia (odtrucie, terapia) mają możliwość przystąpienia do programu rehabilitacyjnego. Przykładem może być np. program rehabilitacyjny PROGEIN. Mogą w nim uczestniczyć osoby, które dłuższy okres czasu nie biorą narkotyków. Zadaniem tego programu jest uczenie normalnego funkcjonowania w społeczeństwie tzn. trening w przyjmowaniu na siebie określonych obowiązków np. pracy. Prowadzone są np. kawiarnie, drukarnie gdzie byłe osoby uzależnione uczą się obciążeń związanych z pracą.

Kolejny program rehabilitacji został stworzony specjalnie dla kobiet z przeszłością narkomańską, alkoholową, byłych prostytutek lub hazardzistek. Realizowany jest on w ośrodku przeznaczonym dla 12 kobiet. Każda z pensjonariuszek ma swój osobny pokój, są również pokoje dostosowane dla matek z dzieckiem. W ośrodku tym terapia zaplanowana jest na 6 miesięcy. Główny nacisk położony jest na uczenie zachowań społecznie pożądanych. Klientów uczy się np. kontaktu i opieki nad dzieckiem, nawiązywania kontaktów z innymi ludźmi, gospodarowania pieniędzmi. Oprócz terapii indywidualnej prowadzona jest terapia grupowa.

W całym systemie leczenia osób uzależnionych znajdują się specjalne placówki, zajmujące się organizowaniem różnych form pomocy socjalnej (Benefit Social Control, Division Social Support). Pracownicy socjalni poszczególnych placówek po zrobieniu wywiadu środowiskowego wnioskuje o pomoc socjalną dla konkretnych osób. Jeśli pomoc ma postać pieniężną, jest ona zazwyczaj przeznaczona na konkretny cel np. opłacenie mieszkania i udzielana bezpośrednio to znaczy bez pośrednictwa klienta.

Obecnie kładzie się duży nacisk na działalność profilaktyczną. Centrum Jellinka posiada w swojej strukturze specjalną placówką zajmującą się zagadnieniami profilaktyki - Jellinek Prevention. Opracowywane są tam i wprowadzane do realizacji programy profilaktyczne, szczególnie dla szkół.

System pomocy dla osób uzależnionych w Amsterdamie jest zorganizowany z wielkim rozmachem. Charakterystyczne jest, że jest to system kompleksowy prowadzący pacjenta od początku do końca i trudno dopatrzeć się w nim jakichś luk. Szczególnie ważne jest to, iż klient nie jest pozostawiany sam sobie w późnych etapach leczenia czy rehabilitacji, co jest poważnym problemem w Polsce. Nie zaniedbuje się też czasami kontrowersyjnych oddziaływań ukierunkowanych na osoby uzależnione, które raczej nie chcą, wprowadzać poważniejszych zmian w swoim życiu, czego odzwierciedleniem jest program redukcji szkód z bezwarunkowym rozdawnictwem metadonu. Autorzy tego programu mieli na względzie nie tylko dobro klienta, ale przede wszystkim dobrze pojęty interes społeczny. Wydaje się, że należałoby w miarę możliwości dążyć do skorzystania ze sposobu organizacji placówek pomagających narkomanom w Holandii. Realizowane tam programy wydają się być dobrze przemyślane; a co najważniejsze możliwe do realizacji. Liczne programy są pisane z myślą o wąskim zakresie problemów. Są adresowane do konkretnej grupy klientów na konkretnym etapie leczenia. Daje to szansę na zwiększenie efektywności oddziaływań. Pracownicy realizujący programy mają możliwość na głębsze wejście w konkretny problem, niż sytuacji gdyby ich obowiązki zawodowe były znacznie obszerniejsze. Mimo podzielenia Centrum Jellinka na wiele licznych placówek istnieje między nimi zdumiewająco skuteczny przepływ informacji, wszystkie bowiem pracują w sieci komputerowej i korzystają ze wspólnej bazy danych.

Interesujące z naszego punktu widzenia jest też wykorzystanie kwalifikacji pracowników Centrum Jellinka. Większość pracy wykonują tam pracownicy socjalni i pielęgniarki oraz terapeuci. Psycholodzy natomiast są ekspertami, najczęściej kierownikami, koordynatorami poszczególnych programów.

Wydaje się, że istnieje możliwość adaptacji pewnej części programów, które są realizowane w Centrum Jellinka. Jednak punktem wyjścia od którego należałoby rozpocząć pracę jest stworzenie systemu całościowego dotyczącego tylko problematyki uzależnień. Ważne również jest jak najszybsze wprowadzenie programu metadonowego, łącznie z programem redukcji szkód na terenie gdzie istnieje duża grupa osób uzależnionych. Korzystne wydaje się także rozbudowanie systemu leczenia ambulatoryjnego, jako tańszej i bardziej efektywnej alternatywy dla leczenia zamkniętego.